

References

1. Koroljova I. V. Kohlearnaja implantacija gluhih detej i vzroslyh (jelektrodnoe protezirovanie sluha) / I.V. Koroljova. – [2-e izd.]. – SPb. : KARO, 2012. – 752 s.
2. Nejman L. V. Anatomija, fiziologija i patologija organov sluha i rechi : uceb. posobie [dlja stud. defekt. ped. vuzov] / L. V. Nejman, M. R. Bogomil'skij ; pod. red. V. I. Selivestrova. – M. : Vlados, 2001. – 224 s.
3. Special'naja doskol'naja pedagogika : uceb. posobie / [E. A. Strebeleva i dr.]; pod red. E.A. Strebelevoj. – M. : Akademija, 2001. – 312 s.
4. Special'naja pedagogika : uceb. posobie dlja stud. vyssh. uceb. zavedenij / pod red. N.M. Nazarovoj. – [3-e izd., ispr.] – M. : Akademija, 2004. – 400 s.
5. Shipicina L. M. Rebenok s narushennym sluhom v sem'e i obshhestve / Shipicina L. M. – SPb. : Rech', 2009. – 203 s.
6. Jann P. A. Vospitanie i obuchenie gluhogo rebenka: Surdopedagogika kak nauka : uceb. posobie [dlja stud. vyssh. uceb. zavedenij] / P. M. Jann ; per s nem. N. M. Nazarovoj, L. N. Rodchenko. – M. : Akademija, 2003. – 248 s.
7. Alich G. Zur Problematik der Terminologie bei Hörgeschädigten // Orientierungen der Hörgeschädigtenpädagogik, Beiheft 21 der Zeitschrift „Hörgeschädigtenpädagogik“, Festschrift zum 60. Geburtstag von Alfred Braun / U. Gerner (Hrsg.). – Heidelberg, 1987. – 11 s.
8. Frederick N. Martin. Pediatric audiology / N. Martin Frederick. – New Jersey. : Prentice-Hall, 1997. – Pp. 113 – 174.

Резюме. Стаття посвящена проблемі інтеграції дітей з порушеннями слуха, успіх котрої залежить від своєчасного виявлення і точного встановлення рівня зниження слуха, оптимального вибору засобів і методів лікування, реабілітації і організації психологічного супроводження. Форми і методи виховання і навчання дітей з порушеннями слуха повинні бути різноманітними, а також повинні враховувати рівень зниження слуха, час виникнення і швидкість розвитку патологічного процесу; ступінь і характер мовних порушень.

Ключевые слова: інтеграція, порушення слуха, тугоухість, глухота, мова, критерії, класифікація.

Summary. The article is devoted to the problem of integration of hearing disorders children, which success is largely depends on the time of its beginning, timely determination of child diminished hearing level, the choice of optimal treatment, rehabilitation and psychological support organization. The methods of education of hearing disorders children must be various and include hearing state, beginning time of diminished hearing, absence or presence of additional abnormalities, verbal speech state.

Key words: integration, hearing disorders, hearing loss, deafness, verbal speech, criteria, classification.

УДК 159.947:159.923

Т.В. ЧМИР

ВОЛЬОВА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті проаналізовано та обґрунтовано теоретичні погляди стосовно структури вольової сфери особистості. Розглянуто теоретичні погляди стосовно структури вольової сфери особистості як цілісної системи. Питання про «вольову особистість» є одним із найбільш дискусійних питань у психології волі, стосовно якого на теперішній час немає єдності поглядів і чіткості висловлених позицій.

Ключові слова: воля, структура вольового акту, функції, вольові якості.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день багато вчених і психологів торкаються проблеми волі. Воля має велике значення в житті кожної людини. Ми згодні, що без сильної волі неможлива ніяка творча, розумова, трудова і інша діяльність. Вона необхідна і в навчальній роботі, тобто в середніх та вищих навчальних закладах, в справі оволодіння науками і культурою поведінки. Кожна людина має вольові якості, які допомагають їй в особистому житті, в побуті, у взаємовідносинах з іншими людьми. Отже, нам би хотілося зазначити, що в понятті «воля» виразно простежується цілісний характер психіки людини. На думку Л.С.Виготського, генеральний шлях розвитку психіки пролягає зв'язки. Тому вивчення феномена волі виводить нас на дослідження особистості, свідомості, самосвідомості особистості, її мотивів і потреб, емоцій і мислення, пам'яті та увагу. Заслуга психології, ми вважаємо, полягає не тільки в увазі до проблеми волі, а й у визначенні важливих положень, що стосуються цього феномена.

Мета роботи — проаналізувати теоретичні погляди стосовно структури вольової сфери особистості як цілісної системи. Питання про «вольову особистість» є одним із найбільш дискусійних питань у психології волі, стосовно якого на теперішній час немає єдності поглядів і чіткості висловлених позицій.

Результати теоретичного дослідження. Питання, які стосуються волі, у світовій філософії і психології розв'язували по-різному. У психології часто виокремлюють три головні сфери: інтелектуальну, емоційну, вольову. Вперше раціональну природу волі заперечив А. Шопенгауер. Він трактував волю як темну, несвідому,

іраціональну силу, котра лежить в основі світу. Тому від неї людина повинна звільнитись, щоб мати якусь надію в житті [2].

Інше філософське питання про волю стосується свободи волі. Є два його розв'язання: детермінізм (свобода волі нема) та індетермінізм (свобода волі є).

За С.О. Левицьким, питання про свободу волі розпадається на три питання:

- про свободу дії (вона обмежена законами фізики, фізіології);
- про свободу вибору (тобто чи здатна людська воля вибирати між мотивами; за детерміністами, вольове життя людини зводиться до боротьби мотивів, у якій найсильніший мотив автоматично перемагає, але критерієм сили мотиву може бути тільки його дієвість. Отже, про те, який мотив вважати найсильнішим, ми дізнаємося не раніше, ніж він перемаже);
- про свободу хотіння, бажання (це питання про те, чи відповідає відчуття бажання можливості - цей рівень питання є найглибшим, він стосується проблеми моральної відповідальності людини за свої вчинки).

На наш погляд, вдале розв'язання проблеми свободи волі полягають у визнанні внутрішньої, суб'єктної детермінації довільних вчинків людини, яка постає такою закономірністю, що реалізується лише через вільне волевиявлення. Недарма В.С. Бажує підкреслював, що справжня воля насамперед пов'язана з позитивною свободою, із можливістю творчої постановки цілей, які прямо не виходять з конкретних обставин, але спрямовані на перетворення цих обставин і себе в них [5].

На думку С.Л. Рубінштейна, становлення волі - це становлення суб'єкта, здатного до самовизначення. Тут самовизначення не слід розуміти як абсолютну невизначеність з нічим. Йдеться про дотримання міри між власним впливом людини на свої вчинки і впливом інших сил. Джерелом такої детермінації є не якийсь загальний «закон мотивації», а сутність людини, її неповторне «Я» [6].

Власне воля, на що вказують дослідники, є тим психічним процесом, який вирізняє людський спосіб існування. Завдяки волі ми маємо вищі - довільні форми інших психічних процесів (уваги, процесів пам'яті тощо), які не властиві жодній істоті, крім людини.

Найбільш дослідженими є такі якості волі, як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, витримка, самостійність, сміливість, стійкість, самовладання та ініціативність. Погляд на волю як на інтегральну цілісну характеристику особистості у дослідженнях розкритий значно менше. Нас цікавлять, насамперед, не окремі вольові якості людини, а вся структура вольової організації особистості, в якій різноманітні параметри вольової активності даного конкретного індивіда утворюють цілісну систему, інакше кажучи, йдеться про цілісний образ «вольової» (або «невольової») людини, рівень вольового розвитку особистості.

У радянській психології була поширена тенденція розуміти волю як засіб підпорядкування індивідуальних мотивів вищим суспільним цілям. Звідси виводилася вольова природа індивідуальних цінностей особистості, що їх розуміли як засвоєні суспільні ціннісні надбання. Проте існує інший погляд на індивідуальні цінності, згідно з яким їхнє походження постає не як суспільне (зовнішнє), а як сутнісне, духовне (внутрішнє). У цьому разі волю слід розуміти не як засіб підкорення особистості соціуму, а як засіб реалізації, втілення людиною власної сутності в її життєдіяльності. Однак уявлення про соціальну сутність волі за останні роки втрачає колишню популярність у вітчизняній науці, а уявлення про волю як духовну, сутнісну силу людини дедалі поширюється [1].

У психологічній науці є декілька найпоширеніших визначень поняття волі.

Згідно з поглядами В. Селіванова, під волею слід розуміти активність особистості, передусім активність регуляції в умовах подолання труднощів. Ця активність має два аспекти: змістовий та аспект форми виявлення процесу. Загалом форми активності особистості поділяють на:

- *імпульсивну* (миттєву психічну реактивність особистості на внутрішні чи зовнішні впливи - без роздумів, оцінки наслідків);
- *звичну*, де дії є здебільшого стереотипними, а вольовий контроль відбувається за звичкою;
- *вольову*, як вищу форму активності, за якоїсь особливості ситуації - напруження між мотивацією і перешкодою чинять найбільший опір особистості та вимагають зусиль свідомої саморегуляції поведінки [4].

За В. Іванниковим, під волею слід розуміти довільну форму мотивації зі створенням додаткового спонукання (чи гальмування) до суспільно-необхідної чи соціально-контрольованої дії.

Воля - це:

- остання стадія в оволодінні людиною власними процесами, а саме в опануванні власним мотиваційним процесом;
- це довільне створення спонукання до дії через суб'єктивний мотив.

Власне воля є не лише особливим способом мотивації, а її особливою формою - довільною мотивацією. Воля належить до особистісного рівня регуляції, який характеризують наявністю особистісного смислу, тобто відображення у свідомості людини відношення мотиву до цілі та умов дії [3].

Отже, воля трактувалася як активність, як форма мотивації, як діяльність. Трапляються визначення, в яких вона постає як психічний процес свідомого керування діяльністю, котрий виявляється в подоланні труднощів і перешкод на шляху до мети.

Воля - це свідоме управління людиною своєю діяльністю та поведінкою, що виявляється у прийнятті рішення, подоланні труднощів і перешкод на шляху досягнення мети, виконання поставлених завдань [2].

Воля - це свідомо спрямована активність особистості. Вона є внутрішньою активністю психіки, пов'язаною з вибором мотивів, прагненням до досягнення мети, зусиллям до подолання перешкод, мобілізацією внутрішньої напруженості, здатністю регулювати спонукання, можливістю приймати рішення, гальмуванням поведінкових реакцій [6].

Усе це - специфічні властивості волі. Зв'язок волі з активністю має важливу характеристику - умисність, свідому цілеспрямованість психічних процесів у стані вольової активності.

Свідомість і воля є самостійними, хоча й поєднаними та пересіченими гранями психічного. Виконуючи свою роль у психічному процесі, свідомість не стає волею, але все ж таки є її важливою ознакою. Свідомість і у вольовому процесі залишається свідомістю. Вона забезпечує виконання волею її функцій.

Загалом вольова діяльність особистості охоплює:

- вольові процеси, які мають місце у будь-якому вольовому вчинку, зусиллі;
- вольову діяльність, яка виражається у здійсненні довільних і мимовільних дій;
- вольові стани - це тимчасові психічні стани, які оптимізують, мобілізують психіку людини на подолання внутрішніх і зовнішніх перешкод. Часто такі стани виявляються у вольовому зусиллі, яке відображає силу нервово-психічного напруження, що мобілізує фізичні, інтелектуальні й моральні сили людини;
- вольові якості - відносно стійкі, незалежні від конкретної ситуації психічні утворення людини.

Вольова регуляція завжди починається з інтелектуального акту, з усвідомлення проблемної ситуації. Рефлексія й аналіз проблемної ситуації вимагають «вмикання» вольових актів - це «моменти руху» діяльності. У моменти «пуску» і «зупинки» вольового регулювання роль інтелекту найбільш виражена.

Воля виконує дві взаємопов'язаних функції - спонукальну та гальмівну.

Спонукальна функція забезпечує активність людини в подоланні труднощів і перешкод. Якщо в людини відсутня актуальна потреба виконувати дію, але при цьому необхідність виконання її вона усвідомлює, воля створює допоміжне спонукання, змінюючи смисл дії (робить його більш значущим), зумовлюючи переживання, пов'язані з передбаченими наслідками дії.

Основним виявом волі стає вчинок. Спонукування людини до дій створюють певну впорядковану систему - ієрархію мотивів - від природних потреб до вищих спонукань, пов'язаних із переживанням моральних, естетичних та інтелектуальних почуттів. Якщо виходити з розуміння волі як моральної саморегуляції, тоді основною її характеристикою стане підкорення особистих мотивів соціально значущим, а акцент переноситься на проблему спрямованості особистості.

Гальмівна функція виявляється у стримуванні небажаних виявів активності. Ця функція найчастіше виявляється в єдності зі спонукальною. Людина здатна гальмувати виникнення небажаних мотивів, виконання дій, поведінку, які суперечать уявленням про зразок, еталон і здійснення яких може поставити під сумнів або зашкодити авторитету особистості. Вольове регулювання поведінки було б неможливим без гальмівної функції [5].

Вольова дія може реалізуватись в простих і складних формах.

У простому вольовому акті спонукування до дії спрямоване на більш чи менш усвідомлену мету, може безпосередньо переходити у дію. Простий вольовий акт має дві фази:

- 1) виникнення спонукування та усвідомлення мети;
- 2) досягнення мети.

Складну вольову дію характеризує опосередкований свідомий процес: дії передують врахування її наслідків, усвідомлення мотивів, планування. Така дія потребує значного напруження сил, терпіння, наполегливості, вміння організувати себе на виконання дії [1].

Деякі вчені (В.А. Крутецький, В.В. Богословський) виділяють у вольовому акті два етапи:

- підготовчий, етап мисленої дії, обдумування, на якому усвідомлюється мета, визначаються шляхи і засоби її досягнення, приймається рішення;
- виконавський, на якому відбувається виконання прийнятого рішення і самооцінка виконаної дії [4].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, на тлі розмитості позиції стосовно існування феномена загального вольового розвитку особистості та засобів його визначення простежується досить чітка тенденція вивчення окремих вольових якостей (їх розвитку, виховання, динаміки, різноманітних чинників, ролі у різних видах діяльності тощо), яка виявилася з самого початку вивчення проблеми волі й успішно продовжується і поглиблюється в сучасних експериментальних дослідженнях. Нас цікавлять, насамперед, не окремі вольові якості людини, а вся структура вольової організації особистості, в якій різноманітні параметри вольової активності даного конкретного індивіда утворюють цілісну систему, інакше кажучи, йдеться про цілісний образ «вольової» (або «невольової») людини, рівень вольового розвитку особистості.

Тому вивчення феномена волі виводить нас на дослідження особистості, свідомості, самосвідомості особистості, її мотивів і потреб, емоцій і мислення, пам'яті та уяву. Заслуга психології, ми вважаємо, полягає не тільки в увазі до проблеми волі, а й у визначенні важливих положень, що стосуються цього феномена.

Список використаних джерел

1. Басов М.Я. Воля как предмет функциональной психологии./ М.Я. Басов. – М.: Госиздат, 1923. – 384 с.
2. Богословский В.В. Воля и волевые свойства личности. Общая психология. / В.В. Богословский. – М.: Просвещение, 1981. -332 с.
3. Иванников В. А. Проблема воли в современной психологии / В. А. Иванников. – М.: 3-е изд-во, 2006. – 187 с.
4. Крутецкий В.А. Воспитание воли. / В.А. Крутецкий. - М.: Просвещение, 1980. – 352 с.
5. Маклаков А. Г. Общая психология: Учебник для вузов. / А.Г. Маклаков - СПб.: Питер, 2008. – с.422
6. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Загальна психологія: Підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Либідь, 2005. – с. 424.

References

1. Basov M.Ja. Volja kak predmet funkcional'noj psihologii./ M.Ja. Basov.- М.: Gosizdat, 1923. – 384 s.
2. Bogoslovskij V.V. Volja i volevye svojstva lichnosti. Obshhaja psihologija. / V.V. Bogoslovs'kij. – М.: Prosveshhenie, 1981. – 332 s.
3. Ivannikov V. A. Problema voli v sovremennoj psihologii / V. A. Ivannikov. – М.: 3-e izd-vo, 2006. – 187 s.
4. Kruteckij V.A. Vospitanie voli. / V.A. Krutec'kij. – М.: Prosveshhenie, 1980.-352 s.
5. Maklakov A. G. Obshhaja psihologija: Uchebnik dlja vuzov. / A.G. Maklakov - SPb.: Piter, 2008. – 422 s.
6. Skrypchenko O.V., Dolyns'ka L.V., Ohorodnnychuk Z.V. Zahal'na psykhoholohiya: Pidruchnyk / O.V. Skrypchenko, L. V. Dolyns'ka, Z. V. Ohorodnnychuk ta in. – К.: Lybid', 2005. – s. 424.

Резюме. В статье проанализированы и обоснованы теоретические взгляды относительно структуры волевой сферы личности. Рассмотрены теоретические взгляды относительно структуры волевой сферы личности как целостной системы. Вопрос о "волевой личности" является одним из наиболее дискуссионных вопросов в психологии воле, относительно которого на настоящее время нет единства взглядов и четкости изложенных позиций.

Ключевые слова: воля, структура волевого акту, функции, волевые качества.

Summary. The article analyzes and theoretical views regarding the structure of volitional sphere of personality. Theoretical views regarding the structure of volitional sphere of the individual as a holistic system. The question of "strong-willed personality" is one of the most controversial issues in psychology will, in respect of which there is currently no unity of views and definition expressed positions.

Key words: will, the structure of an act of volition, functions, strong-willed qualities.

УДК.159.95/075

І.М. ШАПОВАЛ

МЕХАНІЗМИ ЕГО-ЗАХИСТУ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА АДАПТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті наведено теоретичне обґрунтування та емпіричне підтвердження детермінованості конструктивної адаптивної стратегії особистості механізмами її Его-захисту. Наголошується на закономірній залежності між рівнем адаптованості, характером поведінки подолання та рівнем напруженості психологічних захистів особистості.

Ключові слова: адаптація, адаптованість, адаптивна стратегія, механізми Его-захисту, напруженість психологічних захистів, поведінка подолання.

Постановка проблеми. Соціально-політичні та економічні події у сучасному суспільному житті України здійснюють суттєвий вплив на моральний стан людини, відбиваються на її психічному здоров'ї, впливають на процес її входження у соціальну взаємодію та ефективність діяльності. Тому серед пріоритетних напрямів розвитку психологічних досліджень в теперішній час актуалізувалась проблема психологічного забезпечення соціально-психологічної адаптації людини до складних умов життя і діяльності, ефективних стратегій поведінки, необхідних для подолання кризових ситуацій, що призводять до стресових переживань та дезадаптації.

Мета статті. На наш погляд, необхідне вивчення психологічних механізмів, які зумовлюють характер та спосіб формування адаптивної стратегії особистості. Для подолання великої кількості труднощів, що для особистості виступають як конфлікти внутрішнього та зовнішнього планів, людська психіка змушена більш інтенсивно використовувати механізми психологічного захисту, що реалізується у відповідних формах подолання труднощів. Тому, ми вважаємо, що адаптивна стратегія особистості є результатом засвоєння певної поведінки подолання у складних ситуаціях, причому остання детермінується системою та рівнем напруженості властивих людині Его-захистів.